

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ВОРОБЕЙ ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

УДК 343.13:343.37(477)

**РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Курилін Іван Ростиславович,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Дрозд Валентина Георгіївна,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного
відділу науково-дослідної лабораторії правового
та організаційного забезпечення діяльності Міністерства

доктор юридичних наук, доцент
Ващук Олеся Петрівна,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики

Захист відбудеться «18» жовтня 2019 року о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «13» вересня 2019 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція України в європейський простір створює передумови для розвитку підприємницької діяльності. Однак досі суб'єкти господарювання мають чимало можливостей для вчинення різноманітних зловживань. Легальні інструменти ринкової економіки (юридичні особи, правочини, ринок цінних паперів тощо) активно використовують певні верстви населення з метою злочинного збагачення. Важливе місце в цьому процесі посідають конвертаційні центри.

Зокрема, протягом 2015 року співробітники Державної фіскальної служби України припинили протиправну діяльність 60 конвертаційних центрів, які проконвертували 18,9 млрд грн, збитки від їхньої діяльності становили понад 3,2 млрд грн; протягом 2016 року – 77 конвертаційних центрів, які проконвертували 27 млрд грн, збитки від їхньої діяльності становили 4 млрд грн; протягом 2017 року – 65 конвертаційних центрів, які проконвертували 13,6 млрд грн, збитки від їхньої діяльності становили понад 2,5 млрд грн; протягом 2018 року – 55 конвертаційних центрів, які проконвертували 12,1 млрд грн, збитки від їхньої діяльності становили понад 2 млрд грн.

В умовах сьогодення конвертаційні центри є злочинними бізнес-структурами, які, порушуючи чинне законодавство, надають іншим суб'єктам господарювання незаконні послуги з метою одержання прибутку. Їхня діяльність забезпечує складні, замасковані процеси вчинення та приховування низки кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які належать до найнебезпечніших діянь, що завдають шкоди економічному добробуту держави та суспільству загалом. Водночас практику їх виявлення та розслідування не напрацьовано на належному рівні.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять фундаментальні роботи вчених, присвячені різним питанням розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, О. П. Дзісяка, О. С. Задорожного, А. В. Іщенка, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, О. Є. Користіна, О. В. Курмана, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, Т. В. Охрімчук, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін.

Аспектам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом і діяльністю конвертаційних центрів, присвячено дослідження таких науковців: Л. І. Аркуші, В. В. Білоуса, А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля, В. В. Лисенка, В. А. Некрасова та ін.

Праці цих учених становлять значну теоретичну цінність і практичну значущість, однак вони не охоплюють повного комплексу питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. Тому актуальною є необхідність комплексного висвітлення окресленої тематики в контексті правових реалій та особливостей учинення аналізованих кримінальних правопорушень. Важливим є формування криміналістичних

рекомендацій з розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Окреслені обставини засвідчили актуальність дослідження обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 року № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 21 від 25 жовтня 2016 року) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1106, 2016 рік).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є вдосконалення положень криміналістичної характеристики та методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, на підставі теоретичного аналізу та в контексті правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукового дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- розкрити зміст та зв'язки структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- дослідити криміналістичну характеристику конвертаційних центрів та способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з їхньою діяльністю;
- окреслити обстановку вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, та слідову їх картину;
- визначити ознаки, які мають криміналістичне значення під час виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- деталізувати обставини, які підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- конкретизувати типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- сформувати тактику проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- розкрити тактику проведення обшуку й огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;
- окреслити перспективи розвитку використання спеціальних знань і призначення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів.

Об'єкт дослідження – злочинна діяльність конвертаційних центрів та діяльність з виявлення і розслідування правоохоронними органами кримінальних правопорушень, пов'язаних з активністю конвертаційних центрів.

Предмет дослідження – розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з огляду на об'єкт і предмет дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку, зокрема: *історико-правовий* – для з'ясування стану наукового дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів (підрозділ 1.1); *логіко-семантичний* – під час формулювання визначення понять у дисертації (розділ 1); *формально-логічний* – для окреслення структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів (розділ 1); *системний* – з метою визначення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та побудови версій у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії (підрозділи 2.1, 2.2); *порівняльно-правовий* – у процесі аналізу системи окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій (розділ 3); *статистичний* – під час опрацювання показників, які характеризують результати розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів (розділи 1–3); *соціологічні (спостереження, інтерв'ювання, анкетування)* – для узагальнення результатів анкетування й інтерв'ювання працівників правоохоронних органів, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів слідчої та судової практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України та податкової міліції України за період 2015–2019 років; узагальнені результати вивчення матеріалів 123 кримінальних проваджень щодо діяльності конвертаційних центрів за період 2013–2019 років й узагальнені дані анкетувань 312 співробітників підрозділів податкової міліції (оперуповноважені та слідчі), які здійснювали досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів (регіони дослідження: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ); огляди судово-слідчої практики, офіційні звіти та довідки, а також інший практичний матеріал підрозділів Державної фіскальної служби України та Національної поліції України. Під час підготовки роботи використано досвід автора, набутий за період роботи в слідчих підрозділах податкової міліції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних питань методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з

діяльністю конвертаційних центрів, у якому сформульовано й обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у відповідному напрямі, зокрема:

вперше:

- деталізовано обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а саме: 1) які характеризують діяльність конвертаційного центру; 2) засвідчують специфіку конвертаційних схем; 3) виявляють сумнівні фінансові операції чи укладені правочини, сприяють дослідженню поведінки осіб, що причетні до цих операцій або правочинів; 4) стосуються передання й отримання доходів унаслідок вчинення кримінальних правопорушень;

- визначено етапи конвертації грошових коштів і майна, притаманні діяльності конвертаційних центрів: I етап – незаконні доходи розміщують у певні фінансові інструменти; II етап – їх від'єднують від джерел походження шляхом використання різних схем фінансових операцій, спрямованих на маскуванню слідів цих доходів; III етап – надають вигляду законності злочинно одержаним доходам;

- розроблено та згруповано за блоками орієнтовний перелік питань, відповіді на які слід отримати під час допитів свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях, щодо діяльності конвертаційних центрів, зокрема відносно: 1) джерел інформації про первинне кримінальне правопорушення та намір конвертувати отримані злочинні прибутки; 2) обставин і способів учинення конвертації; 3) особи (осіб), що здійснювали конвертацію; 4) діяльності банку, за допомогою якого кошти конвертують і легалізують. З огляду на зазначене окреслено особливості проведення допиту: а) механізм злочинної діяльності вирізняється наявністю основних і супутніх кримінальних правопорушень; б) допитувані особи мають спеціальну фінансово-економічну, юридичну, технічну освіту або професійну підготовку; в) під час допитів слідчому необхідно орієнтуватися у специфічній термінології допитуваного; г) метою допиту є з'ясування загальної схеми злочинної діяльності конвертаційного центру;

удосконалено:

- визначення конвертаційного центру, що слід тлумачити як стійку організовану злочинну групу з чітким розмежуванням обов'язків її учасників, основною діяльністю якої є надання підприємствам реального сектору економіки послуг щодо штучного завищення податкового кредиту з податку на додану вартість і валових витрат з метою навмисного ухилення від сплати податків, розкрадання бюджетних коштів та подальшої легалізації грошових коштів чи іншого майна останніми шляхом їх незаконної конвертації, використовуючи реквізити підконтрольних фіктивних і транзитних підприємств;

- положення, що характеризують способи здійснення конвертації: а) використання банківських рахунків фізичних осіб з подальшим зняттям готівки через банківську касу; б) використання механізму купівлі валюти із застосуванням валютних ощадних сертифікатів; в) використання векселів і схем

доміциляції за участю фіктивних (транзитних) підприємств; г) використання ощадних сертифікатів на пред'явника;

– ознаки, які мають криміналістичне значення при виявленні кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів: 1) несплата податків, платежів і порушення порядку звітності; 2) надходження коштів у значних сумах під виглядом оплати значної кількості товарів, послуг тощо за нетривалий період існування підприємства; 3) зняття грошових коштів з розрахункового рахунку наприкінці операційного дня; 4) використання рахунків типу «лоро» для перерахування коштів за нетривалий період існування підприємства; 5) використання кореспондентських рахунків для взаєморозрахунків з іноземними суб'єктами господарської діяльності; 6) спільна юридична адреса для кількох фірм чи адреса, якої не існує, відсутність контактних даних та інформації про службових осіб;

– рекомендації щодо взаємодії слідчого з представниками: підрозділів Національної поліції та Державної фіскальної служби, Міжнародної організації кримінальної поліції в Україні (Інтерполу), Служби безпеки, Національного банку, Фонду державного майна, Міністерства фінансів, Антимонопольного комітету, Державної аудиторської служби, експертних установ, органів нагляду, спеціалістами різних галузей знань (у галузі бухгалтерського обліку, у сфері банківської діяльності, комп'ютерної техніки та програмного забезпечення) тощо під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;

дістало подальший розвиток:

– класифікація конвертаційних центрів, дослідження їхньої структури; обов'язковими умовами діяльності конвертаційного центру є: мета, план діяльності, її тривалість, кількісний склад, ієрархія, структура, матеріальна база, висока технічна забезпеченість, використання сучасних засобів отримання даних і висока конспірація;

– характеристика осіб – організаторів конвертаційних центрів: економічно, організаційно та юридично підготовлені, мають достатній обсяг спеціальних знань і високий професійний рівень, активні, ознайомлені із законами конспірації, яку використовують під час формування організаційної та кадрової структури конвертаційних центрів, оформлення і реєстрації підприємств, мають корупційні зв'язки у владних, правоохоронних структурах та банківських установах;

– положення, що характеризують основні елементи обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів: місце вчинення – поєднання місця виконання окремих дій, фінансових операцій тощо, спрямованих на досягнення злочинної мети, а також місця проведення окремих етапів злочинної схеми; визначаючи час учинення кримінальних правопорушень, слід ураховувати: події, пов'язані зі створенням конвертаційного центру, момент підроблення документів, час вкладення коштів у незаконну фінансову операцію та введення злочинних доходів у законний обіг;

– конкретизовано типові слідчі ситуації (а саме: а) за ступенем складності способу здійснення конвертації грошових коштів чи іншого майна; б) залежно від ставлення до вини; в) відповідно до встановлення організатора злочинної діяльності; г) залежно від ролі особи в механізмі діяльності конвертаційного центру), а також версії (а саме: 1) конвертаційний центр функціонує за внутрішнім транзитом; 2) конвертаційний центр функціонує за зовнішнім транзитом) початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів;

– положення щодо підготовки та проведення обшуку (документи, що підлягають виявленню та вилученню: 1) регламентують діяльність підприємства; 2) установчі; 3) бухгалтерсько-облікові; 4) страхові; 5) органів державного контролю; 6) підтверджують право власності на майно; 7) можуть містити сліди конвертації грошових коштів чи майна) і огляду (для отримання доказів необхідно дослідити документальний, грошовий, товарний потоки підприємств і зіставити їх; під час документального аналізу необхідно встановити ланцюг проходження товарів від початкового постачальника до кінцевого споживача та перелік задіяних підприємств);

– рекомендації щодо використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, зокрема під час проведення експертиз, документальних перевірок (ревізій), отримання письмових висновків спеціалістів, участі спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій, допиту експерта.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – під час опрацювання проєктів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства (довідка про впровадження Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 19 квітня 2018 року № 040-18/11-754). Запропоновано внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо закріплення роз'яснення суті поняття «конвертаційний центр» і переліку його типових ознак. Крім цього, обґрунтовано необхідність внесення змін до ст. 40 КПК України стосовно розширення повноважень слідчого й ст. 93 КПК України щодо закріплення в її частині 2 роз'яснення поняття «витребування»;

– *практичній діяльності* – у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а також під час проведення занять у системі службової діяльності працівників податкової міліції (акт впровадження Головного слідчого управління фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України від 19 лютого 2018 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних

дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 28 лютого 2018 року).

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено в доповідях і виступах на семи науково-практичних конференціях, зокрема: «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Дніпро, 27 січня 2017 року); «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 року); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 року); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 24 березня 2017 року); «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 24 листопада 2017 року); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2018 року); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 25 квітня 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, що включені Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у семи тезах, що опубліковані в збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (219 найменувань на 24 сторінках) і трьох додатків на 18 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з них основний текст – 195 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь дослідження обраної теми, її зв'язок з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, його емпіричну базу, висвітлено наукову новизну роботи та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження, публікації, у яких викладено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження та криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» містить три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* опрацьовано наукові джерела із зазначеної проблематики й установлено, що вагомим внеском у розвиток теорії та практики розкриття та розслідування економічних злочинів стали праці В. М. Важинського «Процес доказування при

розслідуванні фіктивного підприємництва та пов'язаних з ним злочинів в Україні», С. С. Чернявського «Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства», Л. І. Аркуші «Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності» та ін. Доробки цих учених становлять вагомий теоретичний цінність і практичну значущість. Водночас в умовах дії КПК України 2012 року постала необхідність дослідити низку питань розслідування злочинної діяльності конвертаційних центрів, з огляду на сучасний стан протидії правопорушенням у сфері економіки та вимоги процесуального законодавства.

Обґрунтовано, що саме створення конвертаційного центру вже є початком готування до вчинення низки кримінальних правопорушень. Про необхідність законодавчого визначення поняття «конвертаційний центр», переліку його типових ознак і правових підстав для їх класифікації зазначили 74 % опитаних працівників податкової міліції. Також встановлено, що цим терміном послуговуються у виступах посадові особи правоохоронних і контролюючих органів, у наукових публікаціях, повідомленнях засобів масової інформації, ним оперують Державна служба фінансового моніторингу, Державна фіскальна служба, судові інстанції, постійним є його використання в законодавчих актах.

У підрозділі 1.2 «Криміналістична характеристика конвертаційних центрів і способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з їхньою діяльністю» окреслено обов'язкові умови діяльності конвертаційного центру, до яких належать такі: мета, план діяльності, її тривалість, кількісний склад (організатори (співорганізатори), ієрархія, кур'єри, бухгалтери, підставні особи, диспетчери-координатори, юристи, дилери, мережа постійних клієнтів (підприємств реального сектору економіки), структура та матеріальна база.

За результатами вивчення слідчої практики встановлено, що метою використання конвертаційних центрів у злочинній діяльності є: мінімізація податкових зобов'язань – 31 %; незаконне відшкодування податку на додану вартість – 24 %; легалізація грошових коштів чи іншого майна, отриманих злочинним шляхом – 17 %; переведення безготівкових грошових коштів у готівку – 11 %; прикриття незаконного виведення валютних коштів за кордон – 9 %; заволодіння чужим майном шляхом шахрайства – 4 %; фінансування тероризму та сепаратизму – 3 %; інші причини – 1 %. Методи, які найчастіше використовують конвертаційні центри у своїй діяльності: 1) фіктивні поставки товарів, робіт і послуг або фіктивні угоди – 34 %; 2) завищення витрат на придбання товарів, робіт і послуг – 28 %; 3) підміна або придбання товарів, робіт і послуг, реальну вартість яких неможливо встановити – 20 %; 4) завищення або заниження кількості товарів, послуг і робіт, що перевозять або надають – 16 %; 5) інше – 2 %.

У межах діяльності конвертаційних центрів виокремлено такі типові етапи конвертації, які можуть здійснюватися послідовно, одночасно або частково накладатися: І етап – незаконні доходи розміщують у певні фінансові інструменти; II етап – здійснюють їх від'єднання від джерел походження шляхом використання різних схем фінансових операцій, спрямованих на

маскування сліду цих доходів; III етап – надають вигляду законності злочинно одержаним доходам.

У підрозділі 1.3 *«Обстановка вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, і слідова їх картина»* розкрито основні елементами обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а саме: місце вчинення таких кримінальних правопорушень, – це комплексна категорія, яка може містити декілька компонентів: поєднання місця виконання окремих дій, фінансових операцій тощо, спрямованих на досягнення злочинної мети, а також місця проведення окремих етапів злочинної схеми, зокрема місця, у якому відбувалося приховування слідів, місця введення злочинних доходів у законний обіг та інших чинників (фактичним місцем учинення конвертаційним центром кримінальних правопорушень є регіон (місто, район), який належить до зони обслуговування відповідної податкової інспекції); час у таких кримінальних правопорушеннях визначають як операційний день, операційний час, період робочого часу. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень з'ясовано час учинення кримінального правопорушення: протягом встановленого робочого дня – 78 %; триваліший час – 22 %.

Досліджено види слідів кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, серед них матеріальні (значні суми готівкових коштів як у національній, так і в іноземній валюті; податкові декларації; документи податкової звітності; банківські картки та рахунки; матеріали первинного й аналітичного обліків; товарно-транспортні накладні; ордери; рахунки-фактури; накладні на приймання та відпуск продукції; платіжні доручення; фінансові, бухгалтерські, касові, митні документи, а також неофіційні документи; чорнові записи; ділове листування; оперативна пам'ять комп'ютерів; печатки і штампи; факсиміле або інші носії підписів; печатки нотаріусів, органів державної реєстрації, податкових органів та цільових фондів; паспорти померлих осіб, загублені чи викрадені документи реальних громадян; підроблені документи осіб, яких не існує) та ідеальні (інформація, що залишається в пам'яті осіб, які брали участь в операціях конвертаційного центру, спостерігали окремі факти кримінальних правопорушень або весь процес їх учинення, очевидців різних подій і фактів).

Розділ 2 «Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, і початок кримінального провадження»* досліджено ознаки, які мають криміналістичне значення під час виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а саме: несплата податків, платежів і порушення порядку звітності; надходження коштів у значних сумах під виглядом оплати значної кількості товарів, послуг тощо за нетривалий строк існування підприємства; використання рахунків типу «лоро» для перерахування коштів за нетривалий строк існування підприємства; зняття грошових коштів з розрахункового

рахунку наприкінці операційного дня; використання кореспондентських рахунків для взаєморозрахунків з іноземними суб'єктами господарської діяльності; спільна юридична адреса для кількох фірм чи адреса, якої не існує; відсутність контактних даних та інформації про службових осіб.

Злочинну діяльність конвертаційних центрів учиняють в умовах неочевидності, а кримінальні правопорушення, пов'язані з такою діяльністю, - латентні. Для ефективного їх виявлення та розслідування необхідними є належне інформаційно-довідкове забезпечення, дієве оперативне супроводження та налагоджена взаємодія між слідчим, оперативними підрозділами й контролюючими органами. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено підстави для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення кримінального правопорушення: матеріали оперативно-розшукової діяльності – 56 %; матеріали розслідування інших кримінальних правопорушень – 21 %; матеріали документальних перевірок – 19 %; повідомлення юридичної особи – 2 %; повідомлення засобів масової інформації – 1 %; заява громадянина – 1 %.

У підрозділі 2.2 *«Обставини, які підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* деталізовано головні обставини, що підлягають встановленню і які досліджують під час розслідування таких кримінальних правопорушень, а саме щодо: 1) діяльності конвертаційного центру; 2) особи підозрюваного (обвинуваченого); 3) участі службових осіб у діяльності конвертаційного центру; 4) специфіки конвертаційних схем; 5) реєстрації фіктивних підприємств, проведення фінансових операцій, оформлення відповідних документів; 6) виявлення сумнівних фінансових операцій чи укладених правочинів і дослідження поведінки осіб, що причетні до цих операцій або правочинів; 7) надання юридичних послуг або послуг з бухгалтерського обліку, аудиторських послуг; 8) оформлення митних декларацій щодо виконання зовнішньоекономічних операцій; 9) оформлення звітних документів і документів на одержання певних пільг; 10) здійснення операцій та угод із цінними паперами й акціями; 11) правильності оформлення зовнішньоекономічних контрактів; 12) передачі й отримання доходів унаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

У підрозділі 2.3 *«Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* на підставі результатів вивчення слідчої практики визначено слідчі ситуації, що складаються залежно від інформаційних джерел: 1) встановлено факт і спосіб здійснення конвертації, проте не встановлено відомостей про осіб, які є безпосередніми виконавцями цих операцій – 44 %; 2) встановлено факт учинення конвертації, наявні відомості про осіб, які її здійснили, але не встановлено спосіб здійснення конвертації – 42 %; 3) встановлено факт і спосіб здійснення конвертації, а також осіб, що її вчинили – 14 %.

Доведено, що паралельне прогнозування результатів здійснення тактичних, стратегічних дій, урахування й дослідження генезису, динаміки

події кримінального правопорушення, обставин, що йому передували, необхідні для розв'язання слідчої ситуації. Вони тісно пов'язані зі складністю механізму здійснення конвертації грошових коштів або іншого майна, характеристикою особи злочинця тощо. Слідчий має зосередити увагу на мотиві вчинення кримінального правопорушення, що становить основу для формулювання версій.

Розділ 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» охоплює три підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Тактика проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* запропоновано орієнтовний перелік питань, відповіді на які слід отримати під час допитів свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, що стосуються: 1) джерел інформації про первинне кримінальне правопорушення та намір конвертувати отримані злочинні прибутки; 2) обставин і способів учинення конвертації; 3) особи (осіб), що здійснювали конвертацію; 4) діяльності банку, за допомогою якого кошти конвертують і легалізують.

Обґрунтовано доцільність використання в процесі підготовки до допиту й під час його проведення допомоги спеціалістів у галузі бухгалтерського обліку, у сфері банківської діяльності, комп'ютерної техніки та програмного забезпечення.

Зокрема, спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати консультації з приводу: а) процедури руху грошових коштів; б) документального фіксування й обліку фінансових операцій; в) бухгалтерської звітності; г) нормативних актів; д) формулювання запитань на допиті; е) підбору необхідних для пред'явлення документів тощо.

У підрозділі 3.2 *«Тактика проведення обшуку й огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* висвітлено положення стосовно підготовки до обшуку й констатовано, що перелік розшукуваних документів і предметів залежить від: 1) специфіки діяльності підприємства; 2) способів конвертації коштів; 3) обраних слідчим напрямів пошуку підозрілих фінансових операцій та угод.

Визначено об'єкти обшуку в кримінальних провадженнях, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а саме: 1) місця роботи й мешкання підозрюваних осіб та їхніх співучасників; 2) інші приналежні цим особам приміщення; 3) транспортні засоби.

Досліджено, що у кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів, проводяться такі види огляду: а) огляд предметів; б) огляд житла чи іншого володіння особи; в) огляд документів.

У межах огляду встановлено, що для отримання доказів необхідно дослідити документальний, грошовий, товарний потоки підприємств і зіставити їх.

Стадіями вивчення документів визначено: 1) оцінювання діяльності юридичної особи; 2) з'ясування мети керівників юридичної особи за конкретним напрямом фінансово-господарської діяльності.

У підрозділі 3.3 «Використання спеціальних знань і призначення окремих видів судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» доведено, що документальна перевірка та ревізія фінансово-господарської діяльності підприємства є основними заходами для визначення реального стану справ суб'єкта господарювання, його фінансових зобов'язань, дієвими інструментами встановлення факту податкового правопорушення під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів.

Спеціальні знання під час розслідування таких кримінальних правопорушень використовують у: а) процесуальній формі – під час участі суб'єктів спеціальних знань у слідчих (розшукових) діях; б) непроцесуальній формі – під час отримання слідчим консультацій, роз'яснень, проведення попереднього дослідження.

За результатами вивчення слідчої практики з'ясовано, що в кримінальних провадженнях стосовно діяльності конвертаційних центрів спеціальні знання застосовують під час: проведення експертиз – 43 %, проведення документальних перевірок (ревізій) – 27 %, отримання письмових висновків спеціалістів – 14 %, участі спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій – 12 %, допиту експерта – 4 %.

Узагальнено та класифіковано об'єкти й інші матеріали, які надають під час призначення експертиз у досліджуваній категорії кримінальних проваджень: 1) речові докази; 2) протоколи слідчих (розшукових) дій та інші документи; 3) зразки для експертного дослідження; 4) інші матеріали, які містять відомості, що мають значення для дачі висновку.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на підставі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних й іноземних учених, практики правоохоронних органів України розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу щодо особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, зокрема:

1. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, розглядалися на рівні докторських та кандидатських дисертаційних досліджень, у монографіях, підручниках, посібниках, навчально-методичних виданнях, низці наукових статей та інших публікаціях, однак зазначені праці не охоплюють повного комплексу питань розслідування таких кримінальних правопорушень у контексті правових реалій та особливостей їх учинення. За результатами аналізу та систематизації поглядів науковців, визначень, що містяться в нормативно-правових актах і криміналістичній літературі, результатів

анкетувань працівників правоохоронних органів запропоновано авторське визначення поняття «конвертаційний центр», який слід тлумачити як стійку, організовану злочинну групу з чітким розмежуванням обов'язків її учасників, основною діяльністю якої є надання підприємствам реального сектору економіки послуг щодо штучного завищення податкового кредиту з податку на додану вартість і валових витрат з метою навмисного ухилення від сплати податків, розкрадання бюджетних коштів та подальшої легалізації грошових коштів чи іншого майна останніми шляхом їх незаконної конвертації, використовуючи реквізити підконтрольних фіктивних і транзитних підприємств.

На підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень за фактами викриття конвертаційних центрів отримано такі дані щодо кваліфікації кримінальних правопорушень: види співучасників (ст. 27 КК України); учинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією (ст. 28 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209 КК України); ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК України); створення злочинної організації (ст. 255 КК України); викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 КК України); підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України).

2. Структуру криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційного центру, утворюють наступні елементи: 1) криміналістична характеристика конвертаційного центру (сукупне утворення суб'єктів відповідних кримінальних правопорушень); 2) способи вчинення кримінальних правопорушень; 3) обстановка вчинення кримінальних правопорушень; 4) типова слідова картина. Таким кримінальним правопорушенням не властиві ознаки предмета посягання, вони мають лише загальні риси, що притаманні іншим кримінальним правопорушенням економічної спрямованості.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю конвертаційних центрів, мають корисливе спрямування, вчиняються фізичними або службовими особами підприємств під прикриттям легальної підприємницької діяльності, продовжуються протягом тривалого проміжку часу, спричиняють значну матеріальну шкоду суспільним відносинам.

3. Злочинна діяльність конвертаційних центрів вирізняється високою технічною забезпеченістю, використанням сучасних засобів отримання даних, залученням високопрофесійних фахівців, вербуванням співробітників комерційних банків або влаштування «своїх» людей до банків, постійним

пошуком нових способів учинення кримінальних правопорушень, високою конспірацією, оперативністю та гнучкістю, швидкою реакцією на виявлення прогалин у банківському захисті, міграцією нелегальних дій з одних ринків на інші. Такі протиправні структури об'єднані єдиною метою та здійснюють тіньові фінансово-господарські операції за певною злочинною технологією. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено кількість осіб, причетних до створення конвертаційного центру: від 1 до 5 осіб – 7 %; від 6 до 10 осіб – 61 %; понад 10 осіб – 32 %. Організатори конвертаційних центрів економічно, організаційно та юридично підготовлені, мають достатній обсяг спеціальних знань і високий професійний рівень, активні, ознайомлені із правилами конспірації, яку використовують під час формування організаційної та кадрової структури конвертаційних центрів, оформлення й реєстрації підприємств, мають корупційні зв'язки у владних, правоохоронних структурах і банківських установах.

Найбільш специфічними способами конвертації є такі: 1) використання банківських рахунків фізичних осіб з подальшим зняттям готівки через банківську касу – 42 %; 2) використання векселів і схем доміциляції за участю фіктивних (транзитних) підприємств – 35 %; 3) використання механізму купівлі валюти із застосуванням валютних ощадних сертифікатів – 16 %; 4) використання ощадних сертифікатів на пред'явника – 7 %.

4. Основними елементами обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, є місце та час. Особливість місця вчинення полягає у відсутності чітко виражених просторових меж й обумовлена структурою та місцезнаходженням підприємств, установ, організацій, банків, приміщень виробничих, складських, транспортних і торгових підрозділів, бірж, інвестиційних, брокерських та страхових компаній, інших контрагентів, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень і в яких здійснюють дії з приховування, знищення, фальсифікації та маскування слідів, досягнення мети злочинної діяльності. Визначаючи час учинення кримінальних правопорушень, слід урахувати: події, пов'язані зі створенням конвертаційного центру (зокрема дату державної реєстрації/придбання фіктивного підприємства), момент підроблення документів, час вкладення коштів у незаконну фінансову операцію та введення злочинних доходів у законний обіг.

Слідами кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, є: матеріальні (готівкові кошти; податкові декларації; документи податкової звітності та інші; банківські картки та рахунки; матеріали обліків; товарно-транспортні накладні; ордери; рахунки-фактури; накладні; платіжні доручення; печатки і штампи; факсиміле; паспорти тощо) – 73 %; ідеальні (інформація, що залишилася в пам'яті осіб, причетних до діяльності конвертаційного центру тощо, або спостерігали окремі факти злочинної діяльності) – 27 %.

5. Виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, має певні особливості, пов'язані зі ступенем їх латентності, способом учинення, особою, яка вчинила кримінальне

правопорушення, типовими слідами, а також початком досудового розслідування.

Заходи перевірки підозрілих фірм (потенційно – конвертаційних центрів) полягають у з'ясуванні: законності установчих документів; ідентифікації засновників; встановленні підприємств, у яких показники рентабельності відрізняються від аналогічної групи підприємств; проведенні вибірки підприємств з підозріло високим оборотом грошових коштів з початку діяльності, у яких немає відомостей про податкові платежі або вони не відповідають розмірам обороту коштів; економічного змісту підприємницької та фінансової діяльності загалом; реальності й законності договорів з іншими суб'єктами; динаміки товарообігу та відповідних фінансових розрахунків; обґрунтованості цін на продукцію (послуги, роботи).

6. Серед головних обставин, що підлягають встановленню та які досліджують під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, можна виокремити такі, що: 1) характеризують діяльність конвертаційного центру, специфіку конвертаційних схем; 2) виявляють сумнівні фінансові операції чи укладені правочини, досліджують поведінку осіб, що причетні до цих операцій або правочинів; 3) відображають передання та отримання доходів унаслідок учинення кримінальних правопорушень.

7. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, класифіковано за такими критеріями: а) за ступенем складності способу здійснення конвертації грошових коштів чи іншого майна (прості і складні); б) залежно від ставлення до вини (особа визнає свою вину в учиненні кримінального правопорушення, частково визнає або не визнає свою вину); в) відповідно до встановлення організатора злочинної діяльності (встановлено організатора конвертаційного центру й інших учасників; не встановлено організатора конвертаційного центру, а встановлено інших учасників; встановлено організатора конвертаційного центру, а не встановлено інших учасників); г) залежно від ролі особи в механізмі діяльності конвертаційного центру (використано підприємство, де суб'єкт здійснення конвертації є посадовою особою (директор, головний бухгалтер); використано фіктивний суб'єкт підприємництва або підставну фізичну особу, задіяно осіб, які професійно займаються конвертаційною діяльністю).

Основними версіями щодо розслідування діяльності конвертаційного центру є: 1) конвертаційний центр функціонує за внутрішнім транзитом – здійснюють конвертацію грошових коштів без залучення рахунків в іноземних банках; 2) конвертаційний центр функціонує за зовнішнім транзитом – здійснюють конвертацію грошових коштів із залученням рахунків іноземних банків.

8. Особливостями проведення допиту у кримінальних провадженнях щодо розслідування діяльності конвертаційних центрів є: а) механізму злочинної діяльності притаманна наявність основних і супутніх кримінальних правопорушень; б) допитувані особи мають спеціальну фінансово-економічну,

юридичну, технічну освіту або професійну підготовку; в) під час допитів слідчому необхідно орієнтуватися у специфічній термінології допитуваного; г) метою допитів є з'ясування загальної схеми злочинної діяльності конвертаційного центру.

У разі зміни раніше наданих показань чи відмови від них запропоновано застосовувати такі тактичні прийоми: 1) власноручний запис показань у протоколі із внесенням уточнень щодо певних обставин допитуваною особою; 2) підтвердження найдрібніших деталей учинення правопорушення висновками експертів, допитами інших осіб, слідчим експериментом, пред'явленням для впізнання; 3) використання під час допиту додаткових засобів звуко- чи відеозапису для фіксації показань; 4) запис у протоколі допиту слів і словосполучень, які допитувана особа часто використовує у своєму мовленні.

9. Об'єктами обшуку в кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів є: місця роботи та мешкання, інші приміщення, транспортні засоби підозрюваних осіб, їхніх співучасників. Документами, що підлягають виявленню та вилученню, є: ті, що регламентують діяльність підприємства; установчі; бухгалтерсько-облікові; страхові; органів державного контролю; підтверджують право власності на майно; можуть містити сліди конвертації грошових коштів чи майна.

У процесі документального аналізу необхідно встановити ланцюг проходження товарів від початкового постачальника до кінцевого споживача, перелік задіяних підприємств, зокрема: а) чи відбувалася пересортиця (зміна назви товару); б) чи є факти реєстрації податкових накладних з придбання більшої кількості одного найменування товару (робіт, послуг) та його продажу в меншій кількості, або взагалі відсутності подальшого продажу, чи, навпаки, продажу товарів (робіт, послуг), які не придбавали.

10. Основними завданнями застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів є повне, усебічне дослідження доказів, виявлених у процесі слідства та здобування таких доказів: 1) ревізор може: встановити фактичне місцезнаходження грошових коштів і майна, їх кількість, загальну вартість, з'ясувати, відповідно до яких нормативних актів було відображено фінансово-господарські операції в бухгалтерських документах, у яких із них сліди кримінального правопорушення замасковано, перелік документів, що підтверджують порушення законодавства; 2) спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати консультації з приводу нормативних актів, що регулюють відносини в галузі бухгалтерського обліку й оподаткування, процедури руху грошових коштів, документального оформлення фінансових операцій, бухгалтерської звітності, постановки запитань на допиті, підбору необхідних для пред'явлення документів; 3) експерти можуть надати висновок стосовно визначеного кола питань, який використовують в оперативно-розшукових заходах, для планування розслідування, формулювання версій.

За результатами вивчення слідчої практики встановлено, що в кримінальних провадженнях стосовно діяльності конвертаційних центрів найчастіше проводять: економічні експертизи (бухгалтерську, фінансово-

кредитну та фінансово-економічну) – 36 %; технічні експертизи документів – 31 %; почеркознавчі експертизи документів – 27 %; експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів – 6 %.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Воробей О. В. Конвертаційні центри у механізмі фінансового шахрайства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6 (15). С. 162–166.
2. Воробей О. В. Особливості виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю «конвертаційних центрів». *KELM. Knowledge. Education. Low. Management. – Lodz (Poland)*. 2016. № 4 (16). С. 228–237.
3. Воробей О. В. Криміналістична характеристика злочинної діяльності фіктивних підприємств в Україні. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2017. № 1 (42). С. 161–167. (Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»).
4. Воробей О. В. Використання спеціальних знань та призначення окремих видів судових експертиз у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1 (27). С. 154–160.
5. Воробей О. В. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 159–162.
6. Воробей О. В. Обстановка вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 349–351.
7. Воробей О. В. Щодо необхідності дослідження проблематики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 січ. 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 16–18.
8. Воробей О. В. Основні види судових експертиз, які призначаються при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 102–104.
9. Воробей О. В. Типова слідова картина вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 740–742.
10. Воробей О. В. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.): у 2 ч. Київ, 2017. Ч. 1. С. 122–123.

11. Воробей О. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.]. Київ, 2017. Ч. 2. С. 133–137.

12. Воробей О. В. Окремі засади тимчасового доступу до речей і документів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя Н. І. Клименко (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 66–67.

13. Воробей О. В. Об'єкти обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 35–37.

АНОТАЦІЯ

Воробей О. В. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації здійснено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства, теорію криміналістики та потреби практики. Висвітлено стан наукових досліджень проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. Здійснено криміналістичну характеристику конвертаційних центрів, розглянуто способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з їхньою діяльністю. Визначено обставини, які підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень аналізованої категорії. Окреслено типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. Висвітлено тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів.

Ключові слова: конвертаційний центр, кримінальне провадження, криміналістична характеристика, слідчі (розшукові) дії, типові слідчі ситуації, спеціальні знання.

АННОТАЦИЯ

Воробей Е. В. Расследование уголовных преступлений, связанных с деятельностью конвертационных центров. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

В диссертации осуществлено комплексное исследование правовых, теоретических и организационно-тактических основ расследования уголовных правонарушений, связанных с деятельностью конвертационных центров, с учетом нормативных положений действующего уголовного процессуального законодательства, теории криминалистики и потребностей практики. Отражено состояние научных исследований проблем расследования уголовных правонарушений, связанных с деятельностью конвертационных центров. В результате анализа и систематизации взглядов ученых сформулировано авторское определение конвертационного центра.

На основании проведенного исследования предложена структура криминалистической характеристики конвертационных центров, составляющими которой являются такие элементы: 1) криминалистическая характеристика конвертационного центра; 2) способы совершения уголовных правонарушений; 3) обстановка совершения уголовных правонарушений; 4) типичная следовая картина. Установлено, что типичный конвертационный центр состоит из организатора, координаторов, диспетчеров, кассиров, посыльных, юристов и совокупности постоянных клиентов.

Доказано, что фактическим местом совершения конвертационным центром уголовных правонарушений является регион (город, район), относящийся к зоне обслуживания соответствующей налоговой инспекции. Рассмотрены виды следов уголовных правонарушений, связанных с деятельностью конвертационных центров, среди них материальные и идеальные.

Установлено, что большинство проявлений преступной деятельности конвертационных центров совершаются в условиях неочевидности. Уголовные правонарушения, связанные с деятельностью конвертационных центров, характеризуются корыстным устремлением, осуществляются под прикрытием легальной предпринимательской деятельности, продолжаются в течении длительного промежутка времени, вызывают значительный материальный ущерб общественным отношениям, их совершают физические или должностные лица субъектов предпринимательской деятельности.

Доказано, что обстоятельства, подлежащие установлению, шире по своему объему, чем обстоятельства, подлежащие доказыванию (предмет доказывания).

Установлены типичные следственные ситуации и версии первоначального этапа расследования уголовных правонарушений, связанных с деятельностью конвертационного центра.

Раскрыты организационно-тактические особенности проведения таких следственных (розыскных) действий при расследовании уголовных преступлений, связанных с деятельностью конвертационных центров, как допрос, обыск, осмотр, проведение экспертиз. Отмечено, что в соответствующих уголовных производствах чаще всего проводятся: экономические экспертизы (бухгалтерская, финансово-кредитная и финансово-экономическая); технические экспертизы документов, почерковедческие экспертизы, экспертизы компьютерной техники и программных продуктов.

Ключевые слова: конвертационный центр, уголовное производство, криминалистическая характеристика, следственные (розыскные) действия, типичные следственные ситуации, специальные знания.

SUMMARY

Vorobei O. V. Investigation of criminal offenses related to the activities of conversion centers. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational investigative activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

In the dissertation, a comprehensive study of the legal, theoretical and organizational-tactical foundations of the investigation of criminal offenses related to the activities of the conversion centers, taking into account the normative provisions of the existing criminal procedural legislation, the theory of criminalistics and the needs of practice. The state of scientific research on the problems of investigating criminal offenses connected with the activities of conversion centers is reflected. The structure of the criminalistics characteristics of criminal offenses connected with the activities of the conversion centers has been revealed and proven.

The circumstances to be proved during pre-trial investigation of criminal offenses of this category are determined. Typical investigative situations and versions of the initial stage of investigation of criminal offenses connected with the activities of conversion centers are covered. The tactics of conducting separate investigative (investigative) actions and the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses connected with the activities of the conversion centers are disclosed.

Keywords: conversion center, criminal proceedings, forensic characteristics, investigators (investigative) actions, typical investigative situations, special knowledge.